

Aportació numismàtica a la Taifa de València: ʿAbd-al-ʿAzīz i les emissions del 435 al 442 AH amb i sense el nom Naʿyaba

DAVID FRANCÈS VAÑÓ*

Els primers dirhams encunyats per ʿAbd-al-ʿAzīz a la seca de València duen el nom Naʿyaba en el revers. Segons totes les catalogacions, es van fabricar cada any entre el 435 i el 440 AH (1044-1051 d.C.), potser només amb l'excepció de l'any 439, del qual no es coneix cap moneda. La moneda inèdita que presento avui, també amb el nom Naʿyaba, és de l'any 441 AH. Amb l'excusa d'aquesta novetat, repasso les emissions valencianes del període comprès entre 435 i 442 AH i resolc alguns dubtes d'atribució.

De fet, és cert que algun estudi antic ja mencionava la possibilitat de l'existència de dirhams valencians de l'any 441 amb el nom Naʿyaba. Resumint la seqüència, després d'un primer esment parcial del dirham amb data 441 AH per part d'Antonio Delgado,¹ i d'una referència posterior de Francisco Codera² que, de ben segur, era la continuació del primer, les notícies es van estroncar durant molt de temps. Ni Vives,³ ni Prieto Vives,⁴ ni Miles,⁵ ni Medina,⁶ cap d'ells esmentaren la possible existència del dirham del 441. Carolina Domènech,⁷ en un treball recopilatori, va tornar a referenciar l'emissió, per bé que sense poder examinar cap exemplar personalment. Tot plegat feia pensar que el dirham del 441 vist per Delgado devia correspondre als tipus 1055-56 de Vives i 154a-b de Prieto Vives. És

* Investigador. Membre numerari de la SCEN.

1. DELGADO HERNÁNDEZ, A., *Estudios de numismática Árábigo-Hispana*, Real Academia de la Historia, Madrid, 2001.

2. CODERA ZAIDÍN, F., *Tratado de numismática Árábigo-Española*, Madrid, 1879.

3. VIVES ESCUDERO, A., *Monedas de las dinastías Árábigo-Españolas*, Madrid, 1893.

4. PRIETO VIVES, A., *Los reyes de Taifas*, Madrid, 1926 [Reeditat a Madrid, el 2003].

5. MILES, G. C., *Coins of the Spanish Mulūk al-Tawāif*, Nova York, 1954.

6. MEDINA GÓMEZ, A., *Monedas Hispano-Musulmanas*, Toledo, 1992.

7. DOMÈNECH BELDA, C., "Les encunyacions monetàries a la taifa d'Amirita de València", Rubartayr 0. Actas del VI encuentro de estudios numismáticos, a *Gaceta Numismática* 105/106, Barcelona, juny-setembre 1992, p. 43-64.

a dir, els tipus de dirham que no duen el nom Naʿyaba. En l'apèndix de preus de l'obra de Vives, apareix la informació d'haver vist dues peces de l'any 441 (tipus 1055), una de Codera i l'altra del propi Vives, i dues peces de l'any 442 (tipus 1056), les dues de la col·lecció de l'autor. Prieto Vives va treballar amb els mateixos exemplars. A continuació detallo la història de les atribucions seguint els autors, de més antic a més modern.

Delgado (abans de 1879).

Antonio Delgado y Hernández, el pare de la numismàtica hispano-àrab, en el moment de tractar les monedes d'aquesta sèrie valenciana,⁸ va descriure i reproduir el dibuix d'un dirham de l'any 435 i afegia: "*otros dirhames hemos visto con las mismas inscripciones y leyendas de los años 438 y 441H*".

Dirham d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 435 AH
(A. Delgado, p. 432, lám. 13-8).

Una de les característiques d'aquest tipus monetari és que la llegenda central del revers està encadrada dins d'una orla lineal. En el dibuix de Delgado, però, aquesta orla no hi apareix. No es tracta de cap varietat, sinó d'una errada, un oblit del dibuixant, ja que aquesta mateixa moneda és la que reproduïxen A. Vives⁹ i A. Prieto Vives,¹⁰ i en ambdós casos sí que s'observa la presència de l'orla. Els exemplars que va examinar Delgado no devien estar en bones condicions, ja que ell va llegir "Bi-llāh" allà on calia llegir "Naʿyaba". Aquest error de lectura no va poder ser corregit fins 1926, arran de la publicació de l'obra d'Antonio Prieto Vives.

Codera (1879).

Francisco Codera va incloure, en el seu tractat,¹¹ un quadre sinòptic dels noms que apareixen als dirhams d'ʿAbd-al-ʿAzīz de València. Per als dirhams dels anys 435 a 441, el quadre assenyalava aquesta disposició:

8. DELGADO HERNÁNDEZ, A., *Estudios de numismática...*, p. 248.

9. VIVES ESCUDERO, A., *Monedas de las dinastías...*, n. 1050.

10. PRIETO VIVES, A., *Los reyes de Taifas*, n. 153a.

11. CODERA ZAIDÍN, F., *Tratado de numismática...*, p. 159.

Primera àrea	Segona àrea	Dates
Al-Muʿtasim	Al-Mansūr	435, 436, 438, 441
	Bi-llāh	

Dirham d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 438 AH
(F. Codera, Lām. XVI).

Codera repeteix l'error de lectura (Bi-llāh per Naʿyaba) i també menciona la data 441, que relaciona amb aquest tipus il·lustrat a la seva làmina XVI. Crec, però, que aquesta relació la dedueix de l'obra de Delgado i no pas d'haver pogut examinar una moneda amb aquesta data. La prova d'aquest fet és que les referències a l'any 441 s'estronegen i no apareixen a les obres posteriors.

Vives (1893) i Prieto Vives (1926).

Vives i Prieto Vives reproduïen la fotografia de la mateixa moneda dibuixada per Delgado, ara amb l'orla del revers ben visible. Les imatges confirmen que la llegenda de l'anvers comença en línia recta i que la unitat de la data està escrita amb la forma masculina “خمسـة”.

Dirhams d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 435 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1050; Dreta: A. Prieto Vives, n. 153a).

Els dos autors també reproduïen altres monedes del mateix tipus. De l'any 436, en trobem dues que presenten l'orla de llegenda de l'anvers completament circular.

Dirhams d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 436 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1051. Dreta: A. Prieto Vives, n. 153b).

La peça de l'any 436 fotografiada també mostra una orla de llegenda d'anvers completament circular. En aquest cas, Vives i Prieto Vives utilitzaren el mateix exemplar per a il·lustrar l'emissió.

Dirham d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 437 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1052. Dreta: A. Prieto Vives, n. 153c).

En canvi, per a l'any 438, els dos autors utilitzen dues monedes diferents. És plausible que Prieto Vives no acabés de veure clara l'atribució de la moneda fotografiada per Vives, ja que, a més de no veure'n la data de manera inequívoca, l'anvers presenta l'inici de la llegenda en línia recta, propi de l'emissió de 435, i no repertoriat per als anys següents. Davant del dubte, Prieto Vives degué pensar que seria millor fotografiar la mateixa peça dibuixada per Codera, de lectura clara.

Dirhams d'ʿAbd-al-ʿAzīz, València, 438 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1053 -dubtosa-; Dreta: A. Prieto Vives, n. 153d).

No es coneixen monedes d'aquest tipus per a l'any 439. Les del 440 tornen a dur l'inici de la llegenda de l'anvers en línia recta, com les de l'any 435. En aquesta ocasió, Vives i Prieto Vives tornen a fotografiar el mateix exemplar.

Dirham d'^cAbd-al-^cAzĪz, València, 440 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1054. Dreta: A. Prieto Vives, n. 153e).

Per a l'any 441, els dirhams coneguts fins ara no duen el nom Naḡaba al revers, substituït per un signe que crec que podria ser el mot "Ra". Vives i Prieto Vives reproduïxen la mateixa moneda, que presenta una orla de llegenda d'anvers completament circular. La tipologia d'aquest nou tipus monetari canvia formalment respecte a l'anterior. Els dos costats, anvers i revers, presenten orles lineals que envolten les llegendes centrals.

Dirhams d'^cAbd-al-^cAzĪz, València, 441 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1055. Dreta: A. Prieto Vives, n. 154a).

Vives i Prieto Vives també reproduïxen la mateixa moneda amb data 442, que continua els tipus de l'anterior.

Dirhams d'^cAbd-al-^cAzĪz, València, 442 AH
(Esquerra: A. Vives, n. 1056. Dreta: A. Prieto Vives, n. 153b).

Miles (1954).

George **Miles**¹² presenta una curiosa moneda híbrida que barreja els dos tipus que han anat apareixent fins ara (de manera resumida, els tipus 153 i 154 de Prieto Vives). L'anvers de la peça és del tipus Naÿaba, amb l'orla de llegenda completament circular i resseguida per sota per una orla lineal. El revers, en canvi, es correspon amb el darrer tipus assenyalat, que comprèn els anys 441 i 442. No sabem res d'aquest personatge anomenat Naÿaba, ni si va morir o va caure en desgràcia. Però sabem que va desaparèixer de les monedes ja a principis de l'any 441. És probable que, en aquell moment, es decidís continuar reaprofitant el mateix encuny d'anvers que es venia utilitzant per a fabricar les monedes, el qual no duia el nom del personatge. En canvi, l'encuny de revers fou obligatòriament substituït per un altre amb la paraula "Ra" ocupant l'espai on abans s'hi llegia Naÿaba.

Dirhams d'Abd-al-^cAzīz, València, 441 AH. Tipus híbrid.
(G. Miles, n. 177).

El dirham inèdit del 441 AH, amb Naÿaba

La moneda inèdita que presento és un dirhem de València del 441 amb el nom Naÿaba al revers. A diferència del tipus híbrid assenyalat per Miles, l'anvers no presenta orla lineal encerclant la llegenda central, i l'orla de la llegenda comença en línia recta.

Pes: 1,15 g. Ø: 19 mm. Gruix: 1 mm.
(Font: col·lecció particular)

12. MILES, G.C., *Coins of the Spanish ...*

Detall de la unitat de la data.

المعتصم
لا إله إلا
الله وحده
لا شريك له

Al-Muʿtasim
No hi altre Déu
que Déu, només Ell,
no té similar

المنصور
الامام هشام
الموید بالله
نجبة

Al-Mansur
l'Imām Hišām
al-Muʿaḡḡad bi-llāh
Naḡaba

Marge dret:

بسم الله ضرب هذا الدرهم ببلنسية سنة احدى و.....

En el nom de Déu, va ser encunyat aquest dirham a València any un i [quaranta i quatre-cents]...

Marge esquerre:

محمد رسول الله ارسله بالهدا و دين الحق ليظهره

Muhammad és l'Enviat de Déu, l'envià amb la direcció i religió verdaderes perquè es manifestés ...

Altres possibles emissions d' ʿAbd-al-ʿAzīz esmentades per Carolina Domènech

Carolina Domènech ens adverteix d'un error d'atribució en relació a una altra moneda que Vives¹³ va catalogar i atribuir a ʿAbd-al-ʿAzīz al-Mansūr, a la sèrie

13. VIVES ESCUDERO, A., *Monedas de las dinastías...*, núm. 1038.

d'Almeria, que du el nom de Muhammad ibn Aswad i el títol de hāyib, amb data 439 AH. L'autora posa en dubte aquesta atribució: "Amb tot, a la vista d'aquestes dades i, sobretot, de la cronologia tardana de la moneda, pensem que aquesta peça ja no pertany a les emissions de la taifa de València".¹⁴ Aquesta mateixa peça és la que apareix a l'obra de Prieto Vives atribuïda a Muhammad ibn Hūd de Calataiud,¹⁵ i també és la mateixa que apareix en el suplement editat per Tawfiq Ibrahim i Alberto Canto en la reedició de la mateixa obra, per bé que atribuïda a Lubb ibn Sulaymān d'Osca i amb aquest advertiment a nota de peu de pàgina:¹⁶ "*Navascués (1958): p. 54-55; MAN 104.231 = Vives 1038 / Prieto 286, pero incorrectamente identificada*".

Encara hi ha altres interrogants plantejats per Carolina Domènech en el seu article monogràfic sobre la seca de València. És el cas de tres peces –dues d'or i una de billó– que duen el nom d'°*Abdallāh* i que podrien estar relacionades amb °*Abd-al-°Azīz*.¹⁷ L'autora hi reflexiona:

"F. Codera plantejava aquesta qüestió referint-se a un exemplar del MAN en què hi ha al-Mansūr, però que, tractant-se de una fracció de dinar sense orla, és una simple atribució (CODERA, 1879, 160). D'altra banda, G. C. Miles incloïa una peça de l'HSA (núm. 183 del seu catàleg) considerant que es tractava d'una emissió d'°*Abd-al-Malik*. En aquest exemplar, s'esmenten al-Mansūr i al-Nāsir; aquest darrer nom no existeix en cap dels objectes d'aquest rei perquè havia mort abans de la seva proclamació. Finalment, podríem esmentar un dirham de billó –reproduït a les làmines de J. A. Conde (II-11) i erròniament catalogat per l'autor– amb la menció de l'Imam °*Abdallāh*, que permet llegir la seca (Al-Àndalus) i també la data (440 AH), per la qual cosa s'hauria d'incloure, segons la cronologia, entre les emissions d'°*Abd-al-°Azīz*. El canvi de la menció d'Hišām per °*Abdallāh* en un moment molt concret i durant un període breu de temps deu obeir a un fet que, ara per ara, no s'entén i que caldria cercar a les fonts".

Les fonts¹⁸ no esmenten aquest canvi i les emissions monetàries són prou conegudes, tant les d'°*Abd-al-°Azīz* com les del seu fill °*Abd-al-Malik*. No es coneix cap encunyació d'°*Abd-al-°Azīz* invocant l'imām °*Abdallāh*. En totes les mone-

14. Domènech Belda, C., "Les encunyacions monetàries...", p. 48.

15. PRIETO VIVES, A., *Los reyes de Taifas*, n. 286.

16. IBRAHIM, T., i CANTO GARCÍA, A., "Suplemento a las monedas de los reinos de taifas", dins Prieto Vives, A., *Los Reyes de Taifas. Edición Facsímil, Láminas y Suplemento*, Ibrahim, T., i Canto García, A. (eds.), Madrid, Universidad Autónoma-Ibersaf Editores, 2003, n. 107.

17. DOMÈNECH BELDA, C., "Les encunyacions monetàries...", p. 48.

18. Per la qüestió de les fonts vegeu: GASPARIÑO GARCÍA, S., *La fitna, el colapso del Califato*, Lorca, Editorial Fajardo el Bravo, 2011.

des d'aquest rei, s'invoca, primer, Hišām al Mu°tadd, i després el fals Hišām –l'anomenat "estorer de Calatrava"–. En canvi, el seu fill °Abd-al-Malik encunyà a nom del fictici Imām °Abdallāh.

Pel que fa a la moneda de billó que apareix al tractat de J. A. Conde,¹⁹ l'autor l'atribueix a l'emir de Dénia °Abdallāh al-Mu°aytī, amb seca d'al-Andalus i amb data incompleta del quatre-cents i escaig.

المقام
لا اله الا
الله وحده
لا شريك له

El consejo:
No es Dios sino
Dios único,
no tiene compañero

ابن
المنصور
الامام عبد الله
امير المؤمنين
اغلب

Aben
Almanzor:
el príncipe Abdalah
Amir-amumenin
Aglab

Crec que la moneda dibuixada per Conde és la mateixa que ara podem reproduir en fotografia i que pertany a la col·lecció Tonegawa. Es tracta d'un dirham d'°Abd-al-Malik, amb la seca de València i la data de 456 AH amb el nom Al-Zāfir a l'anvers i el lema Ibn Aglab i el laqab al-Muzafar al revers.

19. CONDE, J. A., *Memoria sobre la moneda árabe y en especial la acuñada en España por los príncipes musulmanes*, Madrid, 1804 [Reeditat a Madrid, 1982].

Font: Col·lecció Tonegawa (<http://www.andalustonegawa.50g.com/>).

الظافر
لا إله إلا
الله وحده
لا شريك له

Al-Zāfir
No hi altre Déu
que Déu, només Ell,
no té similar

ابن
المظفر
الامام عبد الله
امير المؤمنين
اغلب

Aben
al-Muzafar
l'Imām °Abd-Allāh
Amīr al-muminin
Aglab

بسم الله ضرب هذا الدرهم ببلنسية سنة ست وخمستن واربع
مائة

En el nom de Déu va ser encunyat aquest dirham a València any sis i cinquanta i quatre-cents

Margen izquierdo:

محمد رسول الله ارسله بالهدا و دين الحق ليظهره

Muhammad és l'Enviat de Déu, l'envià amb la direcció i religió verdaderes perquè es manifestés ...